

॥ ज्ञान-विज्ञानोपदेशः ॥

श्री-राम उवाच

शृणु वक्ष्यामि ते वत्स गुह्याद्गुह्यतरं परम्।
यद्विज्ञाय नरो जह्यात्सद्यो वैकल्पकं भ्रमम् ॥ १९ ॥

आदौ मायास्वरूपं ते वक्ष्यामि तदनन्तरम्।
ज्ञानस्य साधनं पश्चाज्ज्ञानविज्ञानसंयुतम् ॥ २० ॥

ज्ञेयं च परमात्मानं यज्ज्ञात्वा मुच्यते भयात्।
अनात्मनि शरीरादावात्मबुद्धिस्तु या भवेत् ॥ २१ ॥

सैव माया तयैवासौ संसारः परिकल्प्यते।
रूपे द्वे निश्चिते पूर्वे मायायाः कुलनन्दन ॥ २२ ॥

विक्षेपावरणे तत्र प्रथमं कल्पयेज्जगत्।
लिङ्गाद्यब्रह्मपर्यन्तं स्थूलसूक्ष्मविभेदतः ॥ २३ ॥

अपरं त्वखिलं ज्ञानरूपमावृत्य तिष्ठति।
मायया कल्पितं विश्वं परमात्मनि केवले ॥ २४ ॥
रज्जौ भुजङ्गवद्भ्रान्त्या विचारे नास्ति किञ्चन।
श्रूयते दृश्यते यद्यत्स्मर्यते वा नरैः सदा ॥ २५ ॥

असदेव हि तत्सर्वं यथा स्वप्नमनोरथौ।
देह एव हि संसारवृक्षमूलं दृढं स्मृतम् ॥ २६ ॥

तन्मूलः पुत्रदारादिबन्धः किं तेऽन्यथाऽऽत्मनः ॥ २७ ॥

देहस्तु स्थूलभूतानां पञ्च तन्मात्रपञ्चकम्।
अहङ्कारश्च बुद्धिश्च इन्द्रियाणि तथा दश ॥ २८ ॥

चिदाभासो मनश्चैव मूलप्रकृतिरेव च ।
 एतत्क्षेत्रमिति ज्ञेयं देह इत्यभिधीयते ॥ २९ ॥
 एतैर्विलक्षणो जीवः परमात्मा निरामयः ।
 तस्य जीवस्य विज्ञाने साधनान्यपि मे शृणु ॥ ३० ॥
 जीवश्च परमात्मा च पर्यायो नात्र भेदधीः ।
 मानाभावस्तथा दम्भहिंसादिपरिवर्जनम् ॥ ३१ ॥
 पराक्षेपादिसहनं सर्वत्रावक्रता तथा ।
 मनोवाक्कायसद्भक्त्या सद्गुरोः परिसेवनम् ॥ ३२ ॥
 बाह्याभ्यन्तरसंशुद्धिः स्थिरता सत्क्रियादिषु ।
 मनोवाक्कायदण्डश्च विषयेषु निरीहता ॥ ३३ ॥
 निरहङ्कारता जन्मजराद्यालोचनं तथा ।
 असक्तिः स्नेहशून्यत्वं पुत्रदारधनादिषु ॥ ३४ ॥
 इष्टानिष्टागमे नित्यं चित्तस्य समता तथा ।
 मयि सर्वात्मके रामे ह्यनन्यविषया मतिः ॥ ३५ ॥
 जनसम्बाधरहितशुद्धदेशनिषेवणम् ।
 प्राकृतैर्जनसङ्घैश्च ह्यरतिः सर्वदा भवेत् ॥ ३६ ॥
 आत्मज्ञाने सदोद्योगो वेदान्तार्थावलोकनम् ।
 उक्तैरेतैर्भवेज्ज्ञानं विपरीतैर्विपर्ययः ॥ ३७ ॥
 बुद्धिप्राणमनोदेहाहङ्कृतिभ्यो विलक्षणः ।
 चिदात्माऽहं नित्यशुद्धो बुद्ध एवेति निश्चयम् ॥ ३८ ॥
 येन ज्ञानेन संवित्ते तज्ज्ञानं निश्चितं च मे ।
 विज्ञानं च तदैवैतत्साक्षादनुभवेद्यदा ॥ ३९ ॥

आत्मा सर्वत्र पूर्णः स्याच्चिदानन्दात्मकोऽव्ययः।
बुद्ध्याद्युपाधिरहितः परिणामादिवर्जितः ॥ ४० ॥

स्वप्रकाशेन देहादीन् भासयन्ननपावृतः।
एक एवाद्वितीयश्च सत्यज्ञानादिलक्षणः ॥ ४१ ॥

असङ्गः स्वप्रभो द्रष्टा विज्ञानेनावगम्यते।
आचार्यशास्त्रोपदेशाद्यैक्यज्ञानं यदा भवेत् ॥ ४२ ॥

आत्मनोर्जीवपरयोर्मूलाविद्या तदैव हि।
लीयते कार्यकरणैः सहैव परमात्मनि ॥ ४३ ॥

सावस्था मुक्तिरित्युक्ता ह्युपचारोऽयमात्मनि।
इदं मोक्षस्वरूपं ते कथितं रघुनन्दन ॥ ४४ ॥

ज्ञानविज्ञानवैराग्यसहितं मे परात्मनः।
किन्त्वेतद्दुर्लभं मन्ये मद्भक्तिविमुखात्मनाम् ॥ ४५ ॥

चक्षुष्मतामपि तथा रात्रौ सम्यङ् न दृश्यते।
पदं दीपसमेतानां दृश्यते सम्यगेव हि ॥ ४६ ॥

एवं मद्भक्तियुक्तानामात्मा सम्यक् प्रकाशते।
मद्भक्तेः कारणं किञ्चिद्वक्ष्यामि शृणु तत्त्वतः ॥ ४७ ॥

मद्भक्तसङ्गो मत्सेवा मद्भक्तानां निरन्तरम्।
एकादश्युपवासादि मम पर्वानुमोदनम् ॥ ४८ ॥

मत्कथाश्रवणे पाठे व्याख्याने सर्वदा रतिः।
मत्पूजापरिनिष्ठा च मम नामानुकीर्तनम् ॥ ४९ ॥

एवं सततयुक्तानां भक्तिरव्यभिचारिणी।
मयि सञ्जायते नित्यं ततः किमवशिष्यते ॥ ५० ॥

अतो मद्भक्तियुक्तस्य ज्ञानं विज्ञानमेव च।
वैराग्यं च भवेच्छीघ्रं ततो मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ ५१ ॥

कथितं सर्वमेतत्ते तव प्रश्नानुसारतः।
अस्मिन्मनः समाधाय यस्तिष्ठेत्स तु मुक्तिभाक् ॥ ५२ ॥

न वक्तव्यमिदं यत्नान्मद्भक्तिविमुखाय हि।
मद्भक्ताय प्रदातव्यमाहूयापि प्रयत्नतः ॥ ५३ ॥

य इदं तु पठेन्नित्यं श्रद्धाभक्तिसमन्वितः।
अज्ञानपटलध्वान्तं विधूय परिमुच्यते ॥ ५४ ॥

भक्तानां मम योगिनां सुविमलस्वान्तातिशान्तात्मनाम्
मत्सेवाभिरतात्मनां च विमलज्ञानात्मनां सर्वदा।
सङ्गं यः कुरुते सदोद्यतमतिस्तत्सेवनानन्यधीः
मोक्षस्तस्य करे स्थितोऽहमनिशं दृश्यो भवे नान्यथा ॥ ५५ ॥

॥ इति श्रीमदध्यात्मरामयणे उमामहेश्वरसंवादे अरण्यकाण्डे चतुर्थः सर्गः ॥

This stotra can be accessed in multiple scripts at:
http://stotrasamhita.net/wiki/Jnana_Vijnanopadesha.

📄 generated on January 19, 2025

Downloaded from 🌐 <http://stotrasamhita.github.io> | 📖 StotraSamhita | Credits